

A 76 457 számú OTKA-pályázat szakmai beszámolója

A „*Historia Critica – Historia Litteraria. Historiográfia és irodalomtörténet Katona István (1832–1811) életművében*” című pályázatban azt a célt tűztük ki, hogy feltárjuk a jezsuita tudós munkásságának két legfontosabb területét, a historiográfiát és a historia litterariát kéziratban maradt és nyomtatásban megjelent műveinek feldolgozására alapozva. Ennek során azt vállaltuk, hogy közzéteesszük digitalizált formában Katona nyomtatásban megjelent, de ma már csak néhány példányban fellelhető 42 kötetes történeti művét, valamint az egyházi levéltárakban és könyvtárakban nemrég fellelt kézíratait, a jezsuita irodalomtörténeti tárgyú kéziratok művének elkészítjük kritikai kiadását, valamint ezeken túlmenően eredményeinket hazai és külföldi konferencia-előadások, elemző tanulmányok formájában is közöljük.

- 1) A *Historia Critica* témakört két szempont szerint vizsgáltuk. Egyfelől onnan, hogy mennyire illeszkedik Katona történetírói munkássága az újkori magyar historiográfia folyamatába, milyen forrásismeretet tükrözött és milyen módszertani elvek érvényesültek benne. Másfelől onnan, hogy mennyiben határozta meg historiográfiánk későbbi alakulását. Katona István fő műve tudvalevőleg a *Historia Critica*; értelemszerűen tőle kölcsönöztük a pályázat címének és tematikájának egyik felét. Tekintettel arra, hogy a *Historia Critica* igen terjedelmes (42 kötetes) és latin nyelvű, e projekt keretében csak „mélyfúrás” jellegű elemzéseket vállaltunk. Ugyanakkor a hazai történettudomány e kiemelkedő eredménye – egyszerre mind a magyar historiográfia legnagyobb egyéni teljesítménye – időközben háttérbe szorult. Ez a sajnálatos jelenség főleg annak köszönhető, hogy Katona Istvánnal zárult historiográfiánk jellemzően latin nyelvűsége: a 19. század első felétől az anyanyelvű tudományművelés vált uralkodóvá. Mindazonáltal a „mélyfúrás” jellegű elemzések rávilágítottak arra, hogy Katona sok esetben máig helytálló tudományos eredményekre jutott, illetve mindezidáig meg nem oldott elméleti, forrástani problémákat vetett fel, amelyeket a későbbi kutatás vagy tőle függetlenül fedezett fel illetve vetett fel újra, vagy elmellőzött. Munkánk során meggyőződünk arról, hogy egy „Katona István-reneszánsz” szükségeltetik. Ezt előmozdítandó terveztük történeti műveinek elektronikus hasonmás kiadását.

Szabados György a második pályázati évben beindította Katona István *Historia Critica* című negyvenkét kötetes fő művének digitalizálását, kiadásra való előkészítését. A valaha írt legnagyobb terjedelmű magyar történelmi összefoglalásnak ez lett a második kiadása, amely digitális formában, vagyis a projectumban tervezett módon valósult meg. A köteteket állományvédelmi okokból nem scannelés, hanem befényképezés formájában rögzítettük. Ennek során szembesültünk azzal, hogy a közel tízezer felvétel kiterjedése jóval nagyobb annál, hogy CD-n elférjen, ráadásul a projekt beadásától eltelt 4 év óta ez az adathordozó elavultnak számít, így az interneten való közzététel mellett döntöttünk. A fényképezés mellett jelentős időt igényelt a fényképek technikai korrigálása, a peremek eltüntetése, a természetszerűleg előforduló hibás képek (kb. 5-8%) újbóli felvétele. Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének szerverén kapott az anyag tárhelyet – a projekt más anyagaihoz hasonlóan –, ez a

<http://www.stephanuskatona iti.mta.hu> weboldalon érhető el. Fontos megjegyezni, hogy a feltöltött anyag revíziója (a jpg-formátumú fényképek esetleges cseréje, a „felhasználóbarát” segédletek fejlesztése) a pályázati ciklus lezárta után is folyik.

Mindemellett Szabados György – részben az OTKA támogatásával – egy medievisztikai témájú könyvet is megjelentetett, amelyben több fejezet foglalkozik Katona István történetírói módszereivel illetve tudományos hatásával. E kötetben is megtalálhatóak azok a „mélyfúrás” jellegű elemzések (például Katona elsőként foglalt állást helyesen amellett, hogy a magyarok első uralkodója Álmos fejedelem volt, avagy ő mutatott rá arra, hogy Koppány somogyi vezér helyét jelen forrásadottságaink mellett nem lehet pontosan kijelölni az Árpádok családfáján), amelyek azt hivatottak bemutatni, hogy Katona István nemcsak tudománytörténeti jelenség, hanem ma is hivatkozható – és hivatkozandó! – szakirodalom tudós szerzője. Ez a könyv egyfajta előtanulmány a kutatási program összegzéséhez.

Szabados György az alap kutatások folytatása mellett az OTKA-projekt szélesebb körben való népszerűsítését is végezte. Ennek jegyében a „Katona István történetírása és az Árpád-ház fogalma. Álmos vagy Árpád?” című írásával indult az Élet és Tudomány – OTKA közös cikkismertető pályázatán, ahol III. helyezést ért el. A díj átvételére 2009. november 9-én került sor Budapesten.

- 2) Katona István a 18. századi magyar irodalomtörténet-írásban szintén jelentős szerepet töltött be, ahogy erre történeti munkáinak függelékei, valamint a különböző egyházi levéltárakban és könyvtárakban előkerült kéziratok is bizonyítékkal szolgálnak.

Elkészült a *Scriptores Societatis Austriacae provinciae* című Rozsnyón őrzött két kötetbe fűzött kéziratos jezsuita írói lexikonjának kritikai kiadása. A munka elkészítéséhez elengedhetetlen volt az ELTE Könyvtárában fellelhető historia litteraria tárgyú kéziratok áttanulmányozása, és a szövegek összehasonlítása. A rozsnyói káptalani könyvtár és levéltárból előkerült kéziratok (az említett jezsuita és a háromkötetes nem jezsuita írói lexikon) digitalizált változatát szintén a <http://www.stephanuskatona iti.mta.hu> weboldalon tesszük elérhetővé az érdeklődőknek. A kritikai apparátussal ellátott szövegkiadást előtanulmánnyal kiegészítve disszertációként került leadásra 2013 első félévében.

Katona hagyatékának jelentős részét teszik ki kortárs tudósokhoz írt levelei (Weszprémi István, Pray György, Cornides Dániel, Paintner Mihály). A pécsi, pannonhalmi, kalocsai, rozsnyói levéltárakban, valamint az MTA Könyvtára Kézirattárában őrzött levelek jelentős információval szolgálnak Katona munkamódszereinek megállapításához. Különösen Paintner Mihállyal folytatott levelezése hozzájárult Katona kéziratok sorsának felkutatásához. A levelek kiadásra való előkészítése már fért bele a projekt kereteibe, de ezt a munkát a későbbiekben szeretnénk befejezni.

A projekt mindhárom kutatója előadással vett részt a „*Litteras et artes nobis traditas excolere*” című XIV. nemzetközi neolatin konferencián, amelyet a svédországi Uppsalában

2009. augusztus 1 és 7. között rendeztek meg. A svédországi neolatin konferencia magyar résztvevői Debrecenben a Magyar neolatin Társaság konferenciáján is résztvettek, ahol az világkonferencián elhangzott előadások magyar nyelven is elhangoztak 2009. november 27-én.

- Szörényi László előadásának címe: Tradizione e rinnovamento nella poesia di Pál Makó.
- Molnár Andrea előadásának címe: Wissenstransfer in der Gelehrtengeschichte des Jesuitenordens in Ungarn im 18. Jahrhundert.
- Szabados György előadásának címe: The yearbook as a genre of the Hungarian Jesuit historiography in the 17th–18th centuries.
- Szörényi László előadásának címe: Hagyomány és megújulás Makó Pál költészetében.
- Molnár Andrea előadásának címe: A jezsuita tudománytörténet jellemző vonásai a 18. századi Magyarországon.
- Szabados György előadásának címe: Az évkönyv mint a XVII–XVIII. századi magyar jezsuita történetírás műfaja. Az államtörténettől az állam történetéig.

A kutatáshoz kapcsolódó publikációk:

Könyv

- Szabados György: *Magyar államalapítások a IX–XI. században*. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2011. 416 oldal.

Cikkek, tanulmányok

- Szabados György: Katona István történetírói időszerűségéről. *Irodalomtörténeti Közlemények* 112 (2008). 679–699.
- Molnár Andrea: Mihály Paintner's manuscript biography on Maximilian Hell. *Camoenae Hungaricae* 6 (2009). 93–112.
- Szabados György: Katona István történetírása és az Árpád-ház fogalma. Álmos vagy Árpád? *Élet És Tudomány* 55 (2010). 1. szám 6–8.
- Szabados György: Az évkönyv mint a 17–18. századi magyar jezsuita történetírás műfaja. Az államtörténettől az állam történetéig. Tegye Imre szerk.: *Classica – Mediaevalia – Neolatina V. Ab Uppsalia usque ad Debrecinum. A Neolatin Tanulmányok Nemzetközi Társasága (IANLS) XIV. Nemzetközi Kongresszusa (Uppsala, 2009. augusztus 2–9.) magyar előadóinak dolgozata magyarul (Debrecen, 2009. november 26–27.)* Debreceni, 2010. 89–103.
- Szörényi László: Hagyomány és megújulás Makó Pál költészetében. Tegye Imre szerk.: *Classica – Mediaevalia – Neolatina V. Ab Uppsalia usque ad Debrecinum. A Neolatin Tanulmányok Nemzetközi Társasága (IANLS) XIV. Nemzetközi Kongresszusa (Uppsala,*

2009. augusztus 2–9.) magyar előadóinak dolgozata magyarul (Debrecen, 2009. november 26–27.) Debreceni, 2010.

- Szabados György: Katona István (1732–1811) – Előszó a történeti irodalomról (1778) (fordítás). Tüskés Gábor szerk.: *Magyarországi gondolkodók 18. század. Bölcsészettudományok I.* Budapest, 2010. 716–725.
- Szabados György – Csörsz Rumen István: Katona István (1732–1811) – Előszó a történeti irodalomról (1778) (jegyzetek). Tüskés Gábor szerk.: *Magyarországi gondolkodók 18. század. Bölcsészettudományok I.* Budapest, 2010. 1030–1035.
- Szabados György: Lethenyei János (1723–1804) – Anonymus azaz Béla királynak Nevetlen Íródeákja (1790) (jegyzetek). Tüskés Gábor szerk.: *Magyarországi gondolkodók 18. század. Bölcsészettudományok I.* Budapest, 2010. 1040–1042.
- Szabados, György: The annals as a genre of Hungarian Jesuit historiography in the 17th–18th centuries. From the state history to the history of the state. *Acta Conventus Neo-Latini Upsaliensis*. General editor: Steiner-Weber, Astrid. Editors: Coroleu, Alejandro – Defilippis, Domenico – Green, Roger – Rädle, Fidel – Rees, Valery – Sacré, Dirk – Woods, Marjorie – Wulf, Christine. Volume Two. Leiden–Boston, 2012. 1067–1075.